

прегледни рад
достављен: 01. 09. 2023
прихваћен за објављивање: 18. 10. 2023
УДК 347.788.1

Милан СМΙΚИЋ*

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ИЗДАВАЧКОГ УГОВОРА

Апстракт

Издавачки уговор још увек недовољно истражена тема у нашој правној теорији, а неопходна литература скромна и малобројна. Иако су издавачки уговор, као посебан уговор о промету права интелектуалне својине изучавали бројни страни и домаћи теоретичари, овај институт заслужује далеко већу пажњу у стручној литератури. Како је издавачки уговор постао изузетно значајан у савременом издавачком пословању на унутрашњем и међународном плану, треба приметити да се у нашој правној литератури детаљније обрађује још од седме деценије 20. века.

Издавачки уговор се битно разликује од осталих шире познатих уговора којима се дефинишу права и обавезе аутора и издавача, а његовом применом се убрзава пословна комуникација и сарадња између издавачких кућа са једне стране и аутора са друге. Неопходно је истаћи да издавачка делатност код нас још увек није довољно развијена, на супрот државама са снажним економским растом тако да ефекти и последице издавачког уговора понекад заостају у односу на државе и правне системе са традицијом у регулисању издавачке делатности.

У оквиру теме рада биће обрађено порекло издавачког уговора, општи појам и врсте издавачких уговора, затим субјекти издавачког уговора, њихова права и обавезе и коначно престанак уговора.

Кључне речи: ауторско право, издавачки уговор, аутор, издавач, уговор у издаваштву

1. УВОД

Ауторско право је апсолутно право које за свој објект има ауторско дело, а таквим се сматра нова интелектуална (духовна) творевина у области књижевности, уметности, науке и других области стваралаштва изражена на било који начин (Водинелић & Станковић, 2007, 111).

* Демонстратор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Правни факултет, milansmikić@gmail.com

Према одредбама Закона о ауторском и сродним правима¹, ауторско дело је оригинална духовна творевина аутора, изражена у одређеној форми, без обзира на његову уметничку, научну или другу вредност, његову намену, величину, садржину и начин испољавања, као и допуштеност јавног саопштавања његове садржине. Законодавац чланом 2. дефинише да се ауторским делом сматрају: 1) писана дела (књиге, брошуре, чланци, преводи, рачунарски програми са пратећом техничком и корисничком документацијом у било којем облику њиховог изражавања, укључујући и припремни материјал за њихову израду и др.); 2) говорна дела (предавања, говори, беседе и др.); 3) драмска, драмско-музичка, кореографска и пантомимска дела, као и дела која потичу из фолклора; 4) музичка дела, са речима или без речи; 5) филмска дела (кинематографска и телевизијска дела); 6) дела ликовне уметности (слике, цртежи, скице, графике, скулптуре и др.); 7) дела архитектуре, примењене уметности и индустријског обликовања; 8) картографска дела (географске и топографске карте); 9) планови, скице, макете и фотографије и 10) позоришна режија.

Издавачки уговори су алати за преговарање засновани на законском оквиру о ауторским правима, који је историјски заменио доминантну позицију између издавача и аутора као резултат промена у економији, политици и развоју издавачке праксе (Day, 2021, 2).

Као што се из самог појма издавачког уговора може уочити, са издавачким уговором је у тесној вези ауторско право и пренос коришћења ауторског права са аутора на издавача. Ова повезаност ауторског права и издавачког уговора се практично огледа у томе што се у многим законодавствима често у закону регулише ауторско право и издавачки уговор (Karog & Carić, 1974, 389).

2. ПОРЕКЛО ИЗДАВАЧКОГ УГОВОРА

Још у средњем веку разноврсни аутори су имали потребу да заштите своје интересе. У 16. веку изашао је чувени рад Мартина Лутера „*Опомена штампаријама*“ у којем он, користећи као повод крађу једног свог манускрипта из неке штампарије у Витенбергу и издавања тог манускрипта у Нирнбергу, даје своје виђење права издавача и аутора (Ulmer, *Urheber-und Verlagsrecht*, 1980, 54).

Том приликом он се залаже за заштиту рада и трошкова издавача, али и за заштиту аутора од измене или прекрајања њихових дела. Из 16. века познат је и спис правника Лагоса, у којима се он жали на неовлашћено објављивање и издавање његових делом погрешно записаних, а делом преправљених предавања. Лагус је издејствовао да Универзитет у Лајдену, где је предавао, у свој статут унесе одредбу о

¹ Закон о ауторском и сродним правима („Службени гласник РС“, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016 – одлука УС и 66/2019)

заштити професора од неовлашћеног објављивања њихових предавања (Ulmer., *op. cit.* 55).

Логично гледано издавачки уговор је један од облика преноса коришћења ауторских права и као такав требало је да се кроз историју прво развије идеја о ауторском праву па тек онда да се створи форма издавачког уговора и његова правна физиономија. Међутим, кроз историју није било тако. Трагови овог уговора налазе се још у римском праву, док је ауторско право почело да се развија много касније, тек у 18. Веку, а у Енглеској је 1709. године усвојен први Закон о ауторском праву.

Британски парламент је усвојио овај закон (*Copyright Act 1709*), те је ово био први такав закон у Краљевини Велике Британије, а први пуноправни статут ауторских права на свету. Овај Закон ступио је на снагу априла 1710. године. Поред тога што овај закон није уређивао све битне елементе издавачког уговора, права аутора су на неки начин ипак кренула да се развијају и да добијају своје место у законодавству.

Овим законом, примера ради, регулисано је да свако ко крши ауторска права аутора и без његове сагласности копира или на било који други начин умножава дело, дужан је да плати један пени по сваком примерку ауторског дела (вид надокнаде и то тако што један део иде аутору, а други део иде круни) (<https://www.history-ofinformation.com/expanded> 03.09.2023).

То значи да се већ овим законом на неки начин уводи санкција за неовлашћено умножавање ауторског дела. Овим законом уведена је и обавеза достављања примерака дела библиотекама, чиме је омогућен јавни приступ ауторским делима. Намера овог закона била је да подстакне „јавно учење“, што нам говори да је његова сврха ипак имала политички карактер, користи аутора од овог закона биле су ипак споредне.

У савременом свету издавачки уговор представља правни облик изражавања значајне привредне гране. Зато су сва питања из ове области врло битна, како на подручју националних законодавстава, тако и на нивоу међународног законодавства. Издавачки уговор у себи садржи елементе разних врста уговора и због тога га неки тумаче као уговор о раду, уговор о пуномоћству, а неки чак и као уговор о ортаклуку. Баш из разлога што у себи садржи елементе разних врста уговора, овај уговор треба посматрати као *sui generis* уговор.

Данашње савремено ауторско право предвиђа да се специфични односи између издавача и аутора уређују издавачким уговором као врстом ауторског уговора, који се разликује од класичних уговора облигационог права.

У модерној теорији ауторског права и упоредном законодавству, нажалост не постоји сагласност о појму и правној природи издавачког уговора, али постоје одређене карактеристике које су општеприхваћене за ову врсту ауторског уговора (Стојановић, 2008, 38). Разлог за разилажење аутора у погледу дефинисања у теорији и упоредном законодавству лежи у различитом дефинисању елемената неопходних за настанак издавачког уговора.

Наши теоретичари имају различит став о питању дефиниције издавачког уговора, али се слажу да је **обавеза аутора** у издавачком уговору да на издавача пренесе право објављивања ауторског дела, а **обавеза издавача** је да поред објављивања ауторског дела исплати аутору или другом носиоцу ауторских права уговорену надокнаду.²

Издавачки уговор је сигурно један од најзначајнијих ауторских уговора и закључује се поводом искоришћавања књижевних, научних, драмских и музичких дела, односно свих оних дела који се умножавају штампањем и објављивањем у облику књига, брошура и новина.

Овај уговор се закључује између **аутора дела** (или другог носиоца ауторског права)³ са једне стране и **издавача**, са друге стране. Уговором се преноси право на умножавање ауторског дела и право на стављање у промет тако умножених примерака. Рукопис или други оригинални примерак ауторског дела који аутор преда издавачу, остаје у својини аутора, осим цртежа, чланака и других прилога у новинама.

Издавачки уговор спада у искључиве ауторске уговоре јер за време важења издавачког уговора, аутор не може своје право објављивања ауторског дела уступити трећем лицу осим ако се дело не издаје на неком другом језику, а основним уговором то није предвиђено.

Издавачки уговор мора бити закључен у **писаној форми**, а њиме се омогућава искоришћавање творевине људског духа и ума, стављањем на располагање читавом друштву интелектуалних добара из области науке, књижевности и других облика стваралаштва које је могуће штампањем, односно умножавањем објавити.

Појам штампања није сасвим прецизан, подложен је циљном тумачењу у светлу технолошког развоја у области умножавања ауторских дела. Сасвим је извесно да умножавање књижевних дела, отискивањем боје са оловног слога на хартију јесте штампање, јер се историјски појам штампе везује управо за овај технички поступак (Stojanović, 1967, 211).

Данас је овај поступак већ увелико превазиђен и замењен економичнијим и модернијим техникама као што су: офсет штампа (*Offset Printing*), дигитална штампа, као и техника фотокопирања, и коначно, техника тзв. ласерске штампе. Та чињеница

² Вид. „За пуноважност издавачког уговора битно је да су се странке споразумеле о предмету и висини ауторског хонорара и да је уговор са таквим битним састојцима закључен искључиво писмено јер у супротном неће производити оравно дејство, али може имати вредност предуговора, према ком ће се закључити уговор о издавању ауторског дела на основу Закона“, Пресуда Врховног суда Југославије, Рев. 2323/65

³ Домаћи и страни теоретичари указују на занимљиво питање ко се може сматрати аутором, физичко или правно лице? У нашем ранијем законодавству се може уочити да то могу бити и правна лица, међутим садашња законска решења су као ауторе дела прихватила само физичка лица, а као носиоце истог права физичка и правна лица.

налаже да ауторскоправни појам штампања обухвати све познате и уобичајене техничке поступке умножавања текста.

У упоредном праву је неспорно да се говорећи о тексту мисли не само на књижевност (укључујући и научна дела), већ и на графички запис музичког и кореографског дела. У том смислу издавачки уговор се сасвим извесно односи на књижевна и музичка дела која се умножавају штампањем. Исто важи и за картографска дела и дела ликовне уметности, под условом да се умножавају техником која се може подвести под описани појам „штампања“ (Мисаиловић, 2016, 109).

3. ПОЈАМ ИЗДАВАЧКОГ УГОВОРА

Издавачки уговор је само један облик искоришћавања интелектуалних творевина, и то оних које је могуће објавити штампањем односно умножавањем. Коришћење осталих ауторских дела представља основ других привредних делатности - остварује се путем других видова ауторских уговора као што су: уговор о приказивању или уговор о извођењу (Славнић, 1989, 179).

У правном систему Републике Србије правни посао издавања дела предвиђен је и нормиран **Законом о ауторском и сродним правима**.⁴ То су правила *lex specialis* у односу на Закон о облигационим односима (у даљем тексту: ЗОО), тако да се одредбе ЗОО примењују на ауторске уговоре, ако одредбама Закона о ауторском и сродним правима није друкчије одређено. При томе су одредбе члана 67–72 заједничке за све ауторске уговоре, док су одредбама чланова 73–81 уређена правила за поједине, најзаступљеније ауторске уговоре (издавачки, уговор о извођењу или представљању, уговор о преради, уговор о филмском делу и уговор о наруџбини ауторског дела).

На међународном плану, када је реч о делу рада ауторства заштићено је **Бернском конвенцијом о заштити књижевних и уметничких дела**.⁵

Издавачким уговором **аутор**, односно други носилац ауторског права уступа, односно преноси на **издавача** право на умножавање дела штампањем, и на стављање у промет тако умножених примерака дела, а издавач се обавезује да дело умножи и стави примерке у промет, као и да за то плати накнаду, ако је уговорена аутору, односно другом носиоцу ауторског права, а ако ауторско дело није објављено уговором се издавачу даје дозвола за објављивање дела. Из ове законске дефиниције произлази да аутор уступа, а његов правни следбеник уступа или преноси на издавача овлашћење за умножавање дела штампањем и за стављање примерака дела у промет,

⁴ Закон о ауторским и сродним правима, чл. 73-81.

⁵ Бернска конвенција о заштити књижевних и уметничких дела - од 1886.године ("Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори", бр. 4/1986; од 14.3.1986. године), https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_ratifikaciji_bernske_konvencije_za_zastitu_knjizevnih.html, 01.09.2023.

док се аутор обавезује да та овлашћења врши и да аутору или његовом правном следбенику плати накнаду, ако је уговорена (Марковић & Поповић, 2019, 223).

У теорији се на различите начине дефинише издавачки уговор. Једна од тих дефиниција каже „*издавачким уговором аутор односно носилац ауторског права преноси на издавача право објављивања књижевног или уметничког дела под одређеним условима док се издавач обавезује да дело за свој рачун умножи и да се стара о његовом растурању.*“⁶

Овакав појам одређивања уговора о издаваштву разликује се у односу на законску дефиницију јер се њом аутор обавезује да на издавача или другог носиоца ауторских права пренесе право објављивања дела док се по законској дефиницији издавачким уговором даје само дозвола за објављивање дела, уколико ауторско дело пре тога није било објављено.

У преднацрту Грађанског закона Републике Србије издавачки уговор је дефинисан као уговор којим се од стране аутора уступају издавачу права да објави његово дело, али се и обавезује сам аутор да издавачу преда дело припремљено за објављивање, а издавач се обавезује да дело умножи у одређеном броју примерака и да те примерке стави у промет (Преднацрт Грађанског Законика Републике Србије, https://www.paragraf.rs/nacrti_i_predlozi/280519-prednacrt-gradjanskog-zakonika-republike-srbije.html, 10.09.2023.).⁷

Појам право на објављивање дела с једне стране и појам права на умножавање, и права на стављање примерака дела у промет потребно је тачно одредити и дефинисати како би се и сама дефиниција издавачког уговора могла разумети на прави начин.

Право на објављивање дела је ауторско субјективно, морално право, које се састоји у одлуци аутора да ли ће и у ком облику, и на који начин, дело објавити, приказати или на други начин изложити јавности (Бесаровић, 2011, 310).

Закон о ауторским и сродним правима Републике Србије одређује да је објављивање дела само и искључиво право аутора, као и да само аутор има право да одреди на који начин ће се ауторско дело објавити, а до објављивања дела само аутор може давати обавештења о садржини свога дела.⁸ У теорији постоји схватање да право на објављивање дела подразумева све облике саопштавања дела јавности, а један од тих облика садржан је и у праву на коришћење дела, а то значи до поред моралних има и имовинскоправне компоненте у себи (Spaić, 1969, 215).

⁶ Аутори Капор и Царић истичу да је издавачки уговор по својој правној природи *sui generis* уговор, иако у правној теорији постоје супротна схватања – да је у питању сложени уговор (садржи елементе уговора о раду, уговора о ортаклуку, уговора о делу, пуномоћству), они сматрају да је најисправније становиште о уговору своје врсте.

⁷ Вид. Преднацрт Грађанског Законика Републике Србије, глава XXIX – Издавачки уговор, чланове од 952-979.

⁸ Вид. члан 16. Закона о ауторском и сродним правима

Начини објављивања дела могу бити различити и подразумевају у себи све облике саопштавања дела јавности, а један од облика може бити издавање дела, односно његово умножавање и стављање примерака дела у промет.

Посебно је важно правити разлику између **издавачког уговора** и **уговора о превођењу дела**. Уговор о превођењу дела је друга врста ауторског уговора и не треба га мешати са издавачким уговором.

У правној теорији је доста тешко разграничити поједине врсте издавачких уговора. Са прихватањем најширих одредаба и становишта о појединим врстама ауторских уговора врши се боља заштита аутора као стваралаца. Ова констатација може се потврдити анализом издавачког уговора код нас.

У издавачком уговору стваралац се појављује у правном односу са привредним субјектом, и већ од почетка тај однос је неравноправан. Ако жели да оствари своја ауторска права, аутор у већини случајева мора да прихвати услове и предлоге привредног субјекта јер је аутор економски слабија страна. Економска неравноправност аутора у односу на привредне субјекте најефикасније се отклања императивним заштитним одредбама о допуштеној и недопуштеној садржини уговора (Капор & Царић, 2007, 453).

Из наведеног закључујемо да издавачки уговор као **двострани правни посао** захтева учешће две уговорене стране при његовом закључивању: **аутора**, тј. носилаца ауторских права и **издавача**.

Најчешће издавачки уговор закључује аутор, тј. лице које је он овластио или му уступио ауторска права, односно наследник аутора после његове смрти, лице које је на основу законских одредаба стекло својство наследника.

За закључивање издавачког уговора код ауторског дела, које је настало на основу коауторског рада, неопходна је сагласност свих коаутора дела.⁹ За дела настала у радном односу издавачки уговор закључује послодавац као носилац ауторског права насталих дела у радном односу. Постоји могућност закључивања издавачког уговора и преко заступника, тј. пуномоћника аутора на основу пуномоћја које је аутор дао заступнику (пуномоћнику), али само за она дела и у граници овлашћења које је дао аутор дела.

Као што је истакнуто, у издавачком уговору се на једној страни налази аутор, односно носилац ауторских права, а на другој страни је издавач, односно корисник који уговором остварује овлашћења да дело умножи и дистрибуира.

Носилаца ауторских права може да буде више што је и разумљиво узимајући у обзир изворност настанка ауторског дела, број стваралаца дела и обим ауторских овлашћења (Самарцић, 1993, 1693). Друга страна је издавач и у његовој улози могу се појавити правна лица издавачке делатности, као и факултети, институти, академије у

⁹ Вид. члан 10. ст. 4. Закона о ауторском и сродним правима, „Коаутором књижевног дела не сматра се биће које је само прикупило материјал и исти предало аутору књижевног дела“, Пресуда Врховног суда Србије, Гж. 2240/62

чију делатност спада и издавачка делатност и физичка лица која се баве издавачком делатношћу.

4. ВРСТЕ ИЗДАВАЧКОГ УГОВОРА

Од ауторских уговора и њима сличних, издавачки уговор се разликује по томе што објављивање ауторског дела остварују специјализоване привредне организације, односно, издавачке куће које штампањем дела, односно умножавањем врше искоришћавање ауторског дела.

Обично се у правној теорији разликује прави и неправи издавачки уговор.

Прави издавачки уговор је пренос у потпуности или делимично ауторских права са аутора на издавача.

Неправи издавачки уговор се закључује за потребе објављивања дела које није ауторски заштићено. Ауторско дело из више разлога може бити ауторско незаштићено дело. Један од тих разлога јесте да таква заштита није могућа због природе дела, а може се десити и да је рок дела протекао, односно да је истекла ауторскоправна заштита (када издавач закључи уговор са наследником аутора који је преминуо пре 70 (седамдесет) година. Такав уговор производи правно дејство према странкама, али не и према трећим лицима (*Ibid.*).

Један од битних елемената издавачког уговора је пренос вршења ауторског права. И ако нема овај елемент, „неправи“ издавачки уговор се појављује у пракси и производи дејства између издавача и аутора, а због наведеног недостатка не производи правне последице према трећим лицима које се заснивају на заштити ауторског уговора.

Разлика издавачких уговора може бити и по начину регулисања предаје ауторског рукописа, тачније, дужине рока у којем је аутор обавезан да преда рукопис издавачкој кући или другом привредном субјекту са којим склапа издавачки уговор.

На основу поменутог критеријума, разликујемо издавачки **уговор у ужем смислу** код кога се аутор обавезује да одмах по закључивању издавачког уговора преда рукопис издавачу, од **уговора о поруџбини дела**, где аутор тек после потписивања издавачког уговора добија обавезу да наручено дело напише (Капор & Царић, *op. cit.* 455). На основу оваквог уговора аутор се обавезује, да „натурчено дело“ изради, напише у договореном **обиму, облику** и преда уговореном **року**.

Уговор о поруџбини дела треба разликовати од **уговора о свим будућим делима** једног аутора. Овакви уговори о свим будућим делима поништавају се у појединим земљама јер предмет уговора није одређен. У земљама англосаксонског права ови уговори имају велики значај и врло често се примењују у пракси. Правна теорија сматра да је за пуноважност овакве врсте уговора потребно временско ограничење. Према другој теорији и схватању, овај уговор треба да буде ништаван јер

се сматра да је у супротности са принципима личне слободе аутора и добрим обичајима, и да представља израз економске експлоатације аутора. У нашем позитивном праву овакав уговор је забрањен (*Ibid.*).

На основу **начела одређивања ауторског хонорара**, постоје различите врсте ауторских уговора у оквиру издавачке делатности. Ако аутор склопи такав уговор у коме је регулисано да се тек део хонорара добије када се објављено дело распрода, онда је јасно да тај уговор има елементе ортаклука (ортачког учешћа у пословном успеху/неуспеху). Наше законодавство овакав вид уговарања допушта само делимично. Издавач је дужан да аутору плати део хонорара, без обзира на број продатих примерака, јер, у супротном уговор ће бити ништаван. Овај такозвани, ортакчоиздавачки уговор у правној теорији често изазива како позитивне тако и негативне реакције (*Ibid.*).

Лицензни издавачки уговор даје право првом издавачу да уступи издавање дела другом издавачу. Посебну врсту издавачког уговора представљају „**мали издавачки уговори**“, који се односе на објављивање новинских чланака.

Оно што посебно треба истаћи као карактеристику издавачког уговора је својство *intuitu personae*, према коме се подразумевају односи појачаног поверења и сарадње уговорених страна. У том смислу, приликом тумачења одредаба издавачког уговора институт поштења и савесности долази до наглашеног изражаја (Марковић & Поповић, *op. cit.* 228).

Као последица оваквог својства издавачког уговора јавља се и то да смрт, ликвидација, односно стечај издавача овлашћује аутора да раскине издавачки уговор. Чест случај у економски слабије развијеним земљама је да аутор објављује своје дело за свој рачун и под својим именом при чему је аутор истовремено и издавач и носилац финансијског ризика објављеног дела, тако да можемо закључити да такав правни посао и није издавачки уговор у правом смислу те речи (Мисаиловић, *op. cit.* 141).

5. ПРАВА И ОБАВЕЗЕ УГОВОРНИХ СТРАНА¹⁰

5.1. Обавезе издавача

5.1.1. Објављивање дела (у уговореном року)

Сва уступљена овлашћења која су регулисана издавачким уговором издавач је у обавези да врши, а то значи све до момента потписивања уговора издавач нема никакве обавезе према аутору дела.

¹⁰ Занимљива је и различита методологија којом законодавац у Закону о ауторском и сродним правима и у Преднацрту Грађанског законика дефинише и набраја права и обавезе субјеката у издавачком уговору.

Ово подразумева да преговори немају обавезујући карактер ни према издавачу, а ни према аутору дела. Све до момента када стране (аутор дела или носилац ауторског права и издавач) у писменој форми не сачине издавачки уговор који својим потписивањем производи обавезујуће дејство. Трошкове који настану необјављивањем у овом случају ауторског дела издавач није дужан да надокнади (Мисаиловић, *op. cit.* 141).

У нашем позитивноправном законодавству, уколико издавач приступи штампању, тј. умножавању примерака ауторског дела без унапред склопљеног уговора дужан је да плати аутору дела накнаду имовинске штете, односно накнаду за искоришћавање ауторског дела без сагласности аутора дела.

Једна од основних обавеза предвиђена законом јесте обавеза издавача да дело објави у уговореном року умножи дело штампањем и одштампане примерке стави у промет како би се остварило право на економско искоришћавање дела, као и да на сваком примерку ауторског дела означи име и презиме аутора обично испод или изнад наслова дела.¹¹

У нашем законодавству тај рок је **годину дана** од дана пријема рукописа у издавачку кућу, али самим уговором може бити и другачије одређено.¹² Обично се име и презиме аутора стављају на предњу страну корице дела или на неко друго видно место. На предњој страни корице и издавач ставља свој назив или лого, а може да стоји и година када је дело објављено.

Приликом објављивања дела уколико у издавачком уговору није одређен облик и начин објављивања дела, издавач приликом одређивања истих, мора се придржавати добрих пословних обичаја, имајући на уму карактер и природу дела, а никако само економски циљ (капитална дела, енциклопедије или разни речници, као и лексикони углавном се раде у тврдом повезу). Наша правна литература подржава схватање да издавач има обавезу да поново штампа дела чији се тираж распродао, међутим, у нашем закону то није прописано.

У случају нових издања истог дела издавач је дужан да обавести аутора дела или друге носиоце ауторског права о објављивању новог издања.

Ако дође до објављивања новог издања, издавач је дужан да омогући аутору да изврши унос измена у делу и побољша његов квалитет (нпр., усклади са законима донетим у међувремену). Издавач објављује дело на основу рукописа или неког другог оригинала дела, које му аутор преда. Он је дужан да рукопис објави без икаквих измена. У издавачкој пракси врло су ретки случајеви да се врши измена

¹¹ „Ако издавач не изда ауторско дело у уговореном року, аутор има право да захтева раскид уговора и накнаду штете због неизвршења уговора“, Пресуда Окружног суда у Београду П. 5700/82-84 од 28.маја 1984. године

¹² Вид. члан 76. ст. 2. Закона о ауторском и сродним правима

примљеног рукописа дела од стране аутора, а да аутор не буде о томе обавештен и да свој пристанак да писменим путем.

Да би издавач могао вршити било какве **измене у рукопису**, мора имати овлашћење аутора, које би требало бити назначено и у издавачком уговору. Издавач не може право објављивања дела пренети на треће лице без сагласности аутора. У издавачком уговору се може предвидети и ово правило, тако да је и оно присутно у пракси. Приликом објављивања дела, издавач мора поштовати наслов дела и он нема права ни ту вршити било какве измене. Такође, издавач нема права да врши превођење дела осим у случају када му је аутор дао то право на основу уговора (Мисаиловић, *op. cit.* 143).

5.1.2. Обавеза да изврши коректуру дела

Када је у питању ово право наш законодавац је дао право аутору, односно другом носиоцу ауторског права да у одређеној фази израде ауторског рукописа, тј. у одређеној фази техничког умножавања дела може извршити коректуру дела, а да је издавач у обавези да му то омогући.¹³

У издавачким уговорима се може уочити и обавеза аутора да изврши ауторску коректуру и да да одобрење за штампу, међутим наш закон не предвиђа ову обавезу аутора и зато она може постојати само ако су је стране изричито предвиделе уговором.

У нашој издавачкој пракси, приликом извршења коректуре дела, поред техничког лица, задужен за обављање ове врсте посла често је и уредник дела, који има одговорност за све процесе, који се спроводе кроз разне фазе приликом припремања ауторског дела за штампу. Он заједно са аутором прегледа дело пре пуштања тиража у штампу и даје коначно одобрење за штампање ауторског дела (Damnjanović & Marić, 2007, 88).

5.1.3. Обавеза издавача да дистрибуира примерке дела

Пошто је завршено штампање дела, издавач је обавезан да дело растура односно пусти у промет. Под растурањем дела сматра се излагање примерака једног дела продаји или препуштање дела лицима која нису учествовала у његовој производњи (Бесаровић, *op. cit.* 338).

Ефекат извршења ове обавезе издавача да примерке дела стави у промет умногоме зависи од продајне цене дела. Продајну цену дела креира сам издавач, и то је систем који је раширен у издавачкој и књижарској пракси. Ово право издавача да одреди малопродајну цену књиге има оправдање са становишта да је он тај субјект

¹³ Видети члан 77. ст. 1. тачка 2. Закона о ауторском и сродним правима

који сноси највећи економски ризик издавачког подухвата. Наравно, у овом случају не можемо занемарити ни интересовање аутора. И његови интереси су овде врло јасни уколико је са издавачем склопио уговор тако да је његов хонорар у проценту зависан од продаје сваког примерка дела. Сада је разумљиво зашто је интерес аутора да примерак његовог дела не буде ни превише скуп, али ни превише јефтин.

Стављање примерака дела у промет је шири појам од продаје, а у уговору може бити наглашено да издавач ставља и примерке дела у закуп. За издавача а и аутора је битно да у уговору буде наглашено који вид стављања примерака дела у промет је издавач овлашћен да чини.

Из ове обавезе издавача произлази још једна обавеза а то је да је издавач дужан да се стара о промету издатог дела и да о томе обавештава повремено аутора, односно другог носиоца ауторског права.¹⁴ С обзиром на то да има обавезу стављања примерака дела у промет издавач исто тако има обавезу када ова обавеза буде испуњена да их, уколико намерава да непродате примерке прода у стару хартију, претходно понуди аутору или његовом наследнику на откуп.

5.2. Права аутора

5.2. Право на уговорени тираж

Овлашћења која се уступају/преносе издавачким уговором могу бити прецизирана у погледу броја примерака (тираж) у једном издању, као и броја које је издавач овлашћен да изда (Марковић & Поповић, *op. cit.* 224).

Интерес аутора је најчешће да тираж буде што већи. То је и разумљиво, ако се пође од чињенице, да аутор врши објављивање свога дела ради његовог популарисања. Међутим, насупротив овоме може се десити да интерес аутора буде што мањи тираж због евентуалних каснијих могућности новог издања дела.

Висина тиража посебно је значајна за одређивање висине ауторског хонорара на основу броја продатих примерака ауторског дела. Због тога је и питање контроле издавача од стране аутора у погледу придржавања уговорене висине тиража врло актуелно. Зато се приликом одређивања висине тиража мора водити рачуна о природи и карактеру ауторског дела. Обрачун трошкова штампања мањих тиража зна бити доста већи у односу на штампање већег броја примерка дела. То је и разумљиво, када се сагледа и комплетан технолошки процес штампања дела. Није редак случај у нашој пракси да аутори сасвим случајно дођу до информација о штампању тиража ауторског дела без њиховог знања (Мисаиловић, *op. cit.* 145).

Могуће је да издавач у оквиру једног издања не штампа цео тираж одједном, већ да га штампа сукцесивно у више рата. Разлог за то може бити уштеда магацинског

¹⁴ Вид. члан 77. ст. 1. тачка 1. Закона о ауторском и сродним правима

простора, или привремено давање простора за штампу неком другом делу, или велика тражња на тржишту тачно одређене количине, итд. Овим поступком издавач не вређа уговорену обавезу на стављање у промет уговореног тиража, изузев ако на тај начин пропушта да задовољи тражњу за примерцима дела на тржишту. Битно је да сукцесивно штампани делови истог тиража не смеју да се разликују.¹⁵

Исто тако, могуће је уговором регулисати да издавач има обавезу, а и право да по исцрпљењу тиража једног издања приступи реализацији наредног издања истог дела. Странке за овај случај могу издавачким уговором одредити и рок у којем је издавач дужан да отпочне са стављањем у промет примерак дела за наредно издање.

Издавање новог издања је прилика за аутора да изврши измене и корекције у новом издању (Марковић & Поповић, *op. cit.* 227), али само под условом да те корекције не промене суштину и карактер претходног издања дела. Ове корекције су чак и пожељне, а нарочито у правној литератури, како би се ускладиле поједине одредбе са новим законима.

5.3. Право на ауторску накнаду

Иако износ ауторског хонорара није обавезан елеменат издавачког уговора, сматрамо да је потребно представити и овај елеменат издавачког уговора, а нарочито имајући на уму економски положај аутора у односу на издаваче. Слободно се може закључити да је тај положај неравноправан и да су аутори знатно мање способни да издавачким кућама парирају економским могућностима.

Наравно, и у нашој издавачкој пракси присутне су издавачке куће које воде рачуна о својим ауторима и „боре“ се за њих преко износа ауторског хонорара, па се у пракси висина ауторског хонорара редовно одређује у издавачком уговору.

Постоје три главна начина за обрачунавање ауторског хонорара: 1) по ауторском табаку, 2) по проценту од продајне цене и 3) у паушалном износу.¹⁶

Код плаћања по ауторском табаку се обрачунава висина хонорара и зависи од обима дела, што значи да аутору припада хонорар независно од комерцијалног успеха његовог дела (Бесаровић, *op. cit.* 339).

У другом случају одређује се извесни проценат од цене сваког продатог примерка дела, или проценат од прихода који издавач оствари пласманом дела на

¹⁵ Вид. „Истовремено штампање монографије на српскохрватском и енглеском хезику без промене, представља два издања, па аутор има право на ауторску накнаду за свако издање посебно“, Одлука Врховног суда Србије, Гж. 164/88 од 01.03.1988.

¹⁶ Вид. Martin P. Levin, „*The Contemporary Guide to Negotiating the Author-Publisher Contract*“, New York Law School, Law Review, 447. (2009-2010)

„Када је ауторским уговором ауторска накнада у паушалном износу, а одредбама уговора није одређен тираж нити број издања, аутор има право да тражи да му се обезбеди правичније учешће у приходу оствареним коришћењем његовог дела изменом уговора о коришћењу дела“, Одлука Врховног суда Србије, Гж. 203/90 од 18.04.1990.

тржишту. Овај проценат са собом носи ризик за наплату ауторског хонорара. Није редак случај да тржишна очекивање аутора не буду реална и да продаја оствари знатно ниже резултате од очекиваних. Наравно, у овом случају није на губитку само аутор већ и издавач. У западним земљама је готово свуда прихваћен систем плаћања хонорара према одређеном проценту малопродајне цене књиге.

Зависност економског ефекта на увећање и уопште учешће у ауторској накнади повлачи за собом не само обавезу издавача да реално и истинито обавештавају аутора дела или другог носиоца ауторских права, већ и право аутора, односно његовог правног следбеника да контролишу податке који су од значаја за обрачун накнаде (Марковић, 1999, 277).

Коначно, уколико су се странке споразумеле да ће исплата ауторског хонорара бити у паушалном износу, обавеза издавача доспева у тренутку предаје рукописа од стране аутора. Ако једини постојећи примерак ауторског дела пропадне услед више силе после његове предаје издавачу ради издавања, аутор има право на правичну накнаду која би му припала да је дело било објављено.¹⁷

5.4. Право на бесплатне примерке ауторског дела

Обичај у издавачкој пракси је да се аутору, тј. његовом правном следбенику преда одређени број примерака дела. Тај број је различит и зависи од врсте дела и висине тиража која је одређена. У пракси он износи од 5 до 20 примерака дела (Damjanović & Marić, 2007, 90).¹⁸

Када је реч о колективним делима као што су енциклопедије, речници, зборници, сваком аутору припада најчешће по један примерак дела из разумљивих разлога. А један и најважнији од тих разлога је тај што су то дела углавном скупочена и у самој штампи. Када су у питању енциклопедије онда је број аутора велики. Закон нема одредбе о бесплатним примерцима, тако да се то питање регулише на основу договора аутора и издавача приликом склапања издавачког уговора или обичаја који је већ устаљен у пракси.

5.5. Обавеза аутора да преда дело ради објављивања

Обавеза је аутора, а право издавача да манускрипт преда/захтева и то у таквом стању да издавач може без тешкоћа, напора и трошкова који прелазе границу уобичајеног приступити умножавању дела. Тачније, манускрипт мора бити уредан,

¹⁷ Видети члан 79. Закона о ауторском и сродним правима

¹⁸ Број ауторских примерака који издавач бесплатно предаје аутору варира у зависности од карактера дела, тиража и државе - у Немачкој је од 5 до 15, у САД од 6 до 12, у домаћој пословној пракси од 10 до 20 примерака, али се одређује уговором или пословним обичајима.

читљив, прегледан и правописно у границама уобичајеног за ту врсту дела и ту врсту издавачког уговора (Марковић & Поповић, *op. cit.* 226).

Да би се кренуло у реализацију остварење издавачког уговора неопходно је да аутор достави рукопис у одређеном року. Уколико тај рок није предвиђен издавачким уговором, сходно одредби Закона о ауторском праву и сродним правима овај рок износи годину дана од дана закључења издавачког уговора.¹⁹

Да би издавач могао приступити испуњењу уговорених обавеза из издавачког уговора аутор му мора у уговореном року извршити предају ауторског дела. У пракси је то предаја најчешће једног примерка ауторског дела (рукописа). Наша издавачка пракса најчешће захтева један примерак ауторског дела, али под утицајем иностране праксе, а и из практичних разлога све чешће су то два примерка ауторског дела. Ауторско дело које се предаје издавачу може бити на папиру или у електронској форми. Рукопис који издавач има да захтева од аутора и даље по предаји издавачу остаје својина аутора осим у случају када је то издавачким уговором другачије уговорено.

Ако аутор не преда благовремено дело издавачу он је одговоран да накнади сву штету коју је претрпео издавач уколико издавач то од њега захтева. Као последица неуредне предаје рукописа у иностраном праву се често захтева раскидање уговора. Уколико издавачким уговором није предвиђено, издавач нема право да тражи од аутора измену ауторског дела. Ако су у издавачком уговору предвиђене измене ауторског дела, онда се истим уговором мора предвидети и у ком обиму се те мере подразумевају јер у супротном, издавач нема право да то захтева од аутора (Мисаиловић, *op. cit.* 159).

6. ПРЕСТАНАК ИЗДАВАЧКОГ УГОВОРА

Испуњење уговорених обавеза од стране како издавача тако и аутора је најчешћи вид престанка издавачког уговора, али постоје и други разлози који доводе до престанка овог вида уговора (смрћу аутора²⁰ пре завршетка дела, пропашћу рукописа, уколико се ради о једном примерку рукописа, може се десити да рукопис буде изгубљен, у том случају ако се ради о два примерка рукописа аутор је у обавези да преда тај други примерак рукопис издавачу).

Издавачки уговор престаје и **исцрпљењем тиража** свих уговорених издања, као и протеком уговореног рока који је предвиђен за трајање уговора.

Издавачки уговор може да престане и услед **неизвршења обавеза** из издавачког уговора. Примера ради може се десити да издавач не изда дело у уговореном року или законски прописаном року.

¹⁹ Вид. члан 76. ст. 1. тачка 1. Закона о ауторском и сродним правима

²⁰ Смрт аутора је разлог престанка важења издавачког уговора у случају када је предмет уговора будуће дело, односно дело које у тренутку закључења уговора није постојало.

Питање због кога у нашој правној теорији, а неретко и у судској пракси често долази до сукоба мишљења јесте да ли издавачки уговор престаје да важи услед **стечаја издавача**.

Наша правна теорија прихватила је мишљење да иако издавачки уговор престаје као и други уговори у привреди због стечаја, начелно не треба да престане због стечаја издавача.²¹ Дакле, наш законодавац прихвата став немачког законодавства базирајући се на друге случајеве из привреде, а не узимајући услов стечаја издавача као апсолутан за престанак издавачког уговора (Мисаиловић, *op. cit.* 172).

Издавачки уговор може престати на захтев аутора у случају када издавач после исцрпљења једног издања ауторског дела не приступи издавању новог уговореног издања ауторског дела, и то у року једне године од дана када је то аутор захтевао од издавача.²²

У случају када аутор дела не преда у уговореном року дело издавачу, издавач има право да раскине издавачки уговор с тим што има право на надокнаду штете.

Издавачки уговор може престати и услед губитка ауторског права од стране аутора ако дело већ није објављено.

7. ЗАКЉУЧАК

У савременим условима пословања, ауторска права можемо упоредити са сваким другим обликом својине који свом титулару може донети изузетну економску корист и профит на тржишту. Адекватна заштита ауторских права код уговора о издаваштву представља део савременог пословног окружења која доводи националне економије да на прави начин спознају и валоризују ауторска права у смислу материјализације капацитета, односно активирања ових права у случају када она нису у довољној мери искоришћена на тржишту.

Поред тога што Република Србија има законодавство које је усклађено са свим битним конвенцијама из области ауторског права, неопходно је успоставити још ефикаснију административну подршку и стално пратити све секторе важне за остваривање ових права како у економском тако и у културном домену. Неопходно је побољшати и унапредити правне механизме за јачање и заштиту ауторских права као што је то случај у најнапреднијим земљама света у погледу издаваштва.

²¹ Вид. чл. 979 (Стечај и ликвидација издавача), Преднацрта Грађанског законика Републике Србије

²² Вид. „Кад уговором закљученим између аутора и издавача није друкчије уговорено, издавач је дужан да дело штампа у року од (3) три године од дана кад му је рукопис предат ради штампања, па се према томе има судити и о његовој обавези плаћања ауторског хонорара“, Пресуда Врховног суда Југославије, Рев. 165/64

Ефикасна правна заштита ауторских дела несумњиво охрабрује како домаће тако и стране ауторе да објављују своја дела. Треба констатовати да се искоришћавање ауторског дела шири у преносним круговима до нивоа националне економије која мора да обезбеди ефикасну правну заштиту ауторских права. Таква заштита ствара повољну основу за још већи број ауторских дела, подстиче креативне способности аутора, али и пословне активности правних субјеката који комерцијализују ауторска дела.

ЛИТЕРАТУРА

- Бесаровић, В. *Интелектуална својина – индустријска својина и ауторско право*, Правни факултет, Београд, 2011;
- В. Капор, В. & Carić, S. *Ugovori robnog prometa*, Privredna štampa, Beograd, 1974;
- Капор, В., & Царић, С. *Уговори робног промета*, Универзитет Привредна Академија, Правни факултет, Нови Сад, 2007;
- Damnjanović, K., & Marić, V. *Intelektualna svojina*, Službeni glasnik, Beograd, 2007;
- Day, K. *Publishing Agreements Through a Sharper Lens: How Relational Contract Theory Informs Author–Publisher Negotiations*, School of Culture and Communication/Faculty of Arts, The University of Melbourne, 2021;
- Levin, P. M. 2009. „*The Contemporary Guide to Negotiating the Author-Publisher Contract*“, New York Law School, Law Review 54/2009, 2009;
- Марковић, С. *Ауторско право и сродна права*, Службени гласник, Београд, 1999;
- Марковић, С., & Поповић, Д. 2019. *Право интелектуалне својине*, Правни факултет, Београд, 2019;
- Мисаиловић, М. *Ауторска права и њихова заштита код уговора о издаваштву – докторска дисертација*, Правни факултет, Нови Сад, 2016;
- Самарџић, М. „*Издавачки уговор*“, Правни живот, бр. 11–12, Београд, 1993;
- Славнић, Ј. *Уговори у привреди*, Научна књига, Београд, 1989;
- Spaić, V. *Teorija autorskog prava i autorsko pravo u SFRJ*, Akademija nauka i umjetnosti BiH, Sarajevo, 1969;
- Stojanović, M. *Izdavački ugovor*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 1967;
- Стојановић, Б. *Приручник за ауторско и сродна права*, Службени гласник, Београд, 2008;
- Ulmer, E. *Urheber-und Verlagsrecht*, Springer, Berlin, 1980;

ПРАВНИ ИЗВОРИ

Закон о ауторским и сродним правима, („Службени гласник РС“, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016)

Закон о облигационим односима („Службени лист СФРЈ“, бр. 29/1978-1181, 39/1985-1129, 45/1989-1195 (УСЈ), 57/1989-1438, 31/1993-681, РС 18/2020-6)

Бернска конвенција о заштити књижевних и уметничких дела - од 1886.године ("Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори", бр. 4/1986, од 14.3.1986. године)

СУДСКЕ ОДЛУКЕ

Пресуда Врховног суда Југославије, Рев. 2323/65

Пресуда Врховног суда Србије, Гж. 2240/62

Пресуда Окружног суда у Београду П. 5700/82-84 од 28.маја 1984.

Одлука Врховног суда Србије, Гж. 164/88 од 01.03.1988.

Одлука Врховног суда Србије, Гж. 203/90 од 18.04.1990.

Пресуда Врховног суда Југославије, Рев. 165/64

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

<https://www.historyofinformation.com/expanded>

Преднацрт Грађанског Законика Републике Србије,
https://www.paragraf.rs/nacrti_i_predlozi/280519-prednacrt-gradjanskog-zakonika-republike-srbije.html

Бернска конвенција о заштити књижевних и уметничких дела - од 1886.године ("Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори", бр. 4/1986 од 14.3.1986. године),
https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_ratifikaciji_bernske_konvencije_za_zastitu_knjizevnih.html, 01.09.2023.

Milan SMIKIĆ

Teaching Fellow, University of Priština in Kosovska Mitrovica, Faculty of Law

BASIC CHARACTERISTICS OF THE PUBLISHING AGREEMENT

Summary

The publishing contract is still an insufficiently researched topic in our legal theory, and the necessary literature is modest and few. Although the publishing contract, as a special contract on the transfer of intellectual property rights, has been studied by numerous foreign and domestic theoreticians, this institute deserves much more attention in the professional literature. As the publishing contract has become extremely important in modern publishing business on the domestic and international level, it should be noted that it has been dealt with in detail in our legal literature since the seventh decade of the 20th century.

The publishing contract is significantly different from other more widely known contracts that define the rights and obligations of authors and publishers, and its application speeds up business communication and cooperation between publishing houses on the one hand and authors on the other. It is necessary to point out that the publishing activity in our country is still not sufficiently developed, in contrast to countries with strong economic growth, so that the effects and consequences of the publishing contract sometimes lag behind countries and legal systems with a tradition in regulating the publishing activity.

The topic of the paper will cover the origin of the publishing contract, the general concept and types of publishing contracts, then the subjects of the publishing contract, their rights and obligations, and finally methods of the termination of the contract.

Key words: copyright, publishing contract, author, publisher, publishing agreements.